

Definició (territorial) de Noucentisme¹

Josep Murgades Barceló

Professor de Literatura Contemporània
de la Universitat de Barcelona

FA JA MÉS D'UN QUART DE SEGLE, QUAN M'INICIAVA com a investigador en l'estudi del Noucentisme, vaig proposar-ne una definició a la qual m'he mantingut després sempre més fidel, fins al punt que, en un cert sentit, tots els múltiples papers de vària mena que al llarg dels anys he escrit al voltant d'aquest moviment no han estat, en el fons, sinó una glossa extensiva de la tal definició.

Aquesta feia –i fa, perquè en l'escarida concisió dels seus trets fonamentals continuo tenint-la per vàlida– el següent:

“Cal entendre per Noucentisme el fenomen ideològic que, entre 1906 i el 1923 aproximadament, tipifica les aspiracions hegemòniques dels nuclis més actius de la burgesia catalana, postula els seus interessos en un pla ideal i, mitjançant la creació d'un complex sistema de signes lingüístics i iconogràfics, formula models i projectes que, a més d'explicar analògicament la realitat, contribueixen a establir pautes de comportament social tendents a possibilitar la viabilitat d'una acció reformista.”

Ara i aquí no es tracta evidentment de procedir a l'enèsima explanació circumstanciada de tot aquest enunciat. Cal només subratllar, si de cas, que aquesta definició era concebuda des d'una abstracció d'abast nacional, amb el doble benentès que, d'una banda, els seus termes, per raons històriques prou òbvies, sols podien referir-se al Principat, i que, d'altra banda, per fets materials no menys evidents, aquests mateixos termes estaven pensats en funció de la dinàmica originàriament i majoritàriament promoguda des de la capital del país, la ciutat de Barcelona.

Ara: a partir d'aquest motllo conceptual, i atesa al capdavant la mateixa realitat històrica de la Catalunya de les primeres dècades del XX, és indubtable que es pot i que cal procedir a una subdefinició més ajustada del moviment noucentista, la qual permeti de fer-nos igualment cabal de què va ser aquest en les seves múltiples i variades manifestacions de filiació no estrictament barcelonina que, sempre d'acord amb les grans directrius pertinents a nivell nacional, van sorgir arreu del país tot contribuint a una seva certa vertebració com a tal des d'uns determinats supòsits programàtics.

Com que de “local”, segons advertia ja oportunament Joan Fuster, n'és la història de qualsevol indret, per gros o petit que sigui, i ateses a més les aspiracions francament nacionals, si no fins i tot estatistes, del Noucentisme, no fóra adequat adjectivar amb l'epítet susdit de “local” la subdefinició que ara sug-

El Noucentisme és llavors, d'acord amb aquest plantejament, no sols la ideologia matriu –i motriu– destinada a legitimar i a fer viable un projecte de modernització que, referit d'antuvi a Catalunya, i sota els auspicis de partit de la Lliga Regionalista, acabi essent exportable al conjunt d'Espanya, sinó també, i en no menys primordial instància, una proposta estructuradora de país.

gereixo d'aquest moviment amb referència a tot allò que, inequívocament inscrit dins la seva òrbita, hi és dut tanmateix a terme des de fora de Barcelona estant. Per això em serviré del qualificatiu “territorial”: perquè expressa una realitat innegable –el territori com a entitat física– i perquè connota la voluntat d'ordenació sobre aquesta tal i com es desprèn de l'acció de govern coneguda amb el nom de “pla d'ordenació territorial”.

Segons tot això, doncs, la definició territorial de Noucentisme fóra la que, sense perdre de vista la concernent aquest en la seva dimensió nacional, comprendria els efectes d'irradiació d'un programa de reforma burgès que, gestat d'antuvi per quadres directius del cap-i-casal compromesos amb el catalanisme polític, malda per estendre's arreu del Principat a través d'altres nuclis urbans, més o menys poblats, per mitjà de la col·laboració respectiva d'unes elits reclutades entre grups de professionals de diversa qualificació, però del tot culturalitzats en la via del nacionalisme, que d'una o altra manera es presten a crear estats d'opinió favorables al reformisme mesocràtic.

El Noucentisme és llavors, d'acord amb aquest plantejament, no sols la ideologia matriu –i motriu– destinada a legitimar i a fer viable un projecte de modernització que, referit d'antuvi a Catalunya, i sota els auspicis de partit de la Lliga Regionalista, acabi essent exportable al conjunt d'Espanya, sinó també, i en no menys primordial instància, una proposta estructuradora de país en el sentit que, tot confirmant la preeminència indiscutible de Barcelona, contribueixi alhora a contrarestar la macrocefàlia que se'n deriva i, mitjançant intercanvis reequilibradors entre aquesta i altres petites i mitjanes ciutats catalanes, redundi a l'últim en l'aparició d'una unitat econòmica on ja no tot el gran capital –financer, demogràfic i cultural– es concentri a Barcelona, sinó que es distribueixi proporcionalment i equitativa tot al llarg de la geografia catalana.

La “Catalunya-Ciutat” –segons va ser sintèticament formulada una tal empresa– resultaria aleshores de l'articulació reticulada entre l'urbs barcelonina i els altres nuclis ciutadans amb unes minories intel·lectualment actives, de manera que el país, talment tot ell una ciutat modèlica, pogués acabar regint-se per valors de comportament tinguts per urbans, “cívics” –aquells al capdavant que millor traduïen en un pla ideal tant les expectatives com els assoliments d'una classe que, tot sobreposant-se a les limitacions pròpies i a les del país, maldava per equiparar-se i per equiparar-lo amb els estàndards europeus coetanis.

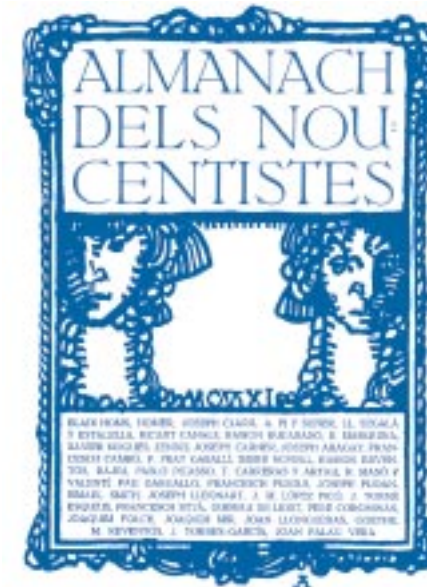
AL FINAL DE LA TARDOR DE 1911, JOAQUIM FOLCH i Torres, el crític d'art del diari *La Veu de Catalunya*, era força explícit quan afirmava, tot comentant l'exposició d'Enric Casanovas, que darrere en Josep Clarà, darrere en Torres Garcia, darrere en Joaquim Sunyer, les estàtues d'en Casanovas vénen a dir-nos que l'art nostre va orientant-se vers els ideals de concreció i de puresa oblidats de temps dessota el realisme i l'impressionisme de mitja centúria. En efecte, el que havia començat a ser formulat sota la denominació de Noucentisme, quan el filòsof i escriptor Eugeni d'Ors (Xènius) inicià el seu Glossari (1906) per bastir el projecte d'implicar tota una àmplia generació d'intel·lectuals i artistes a fer de Catalunya un país modern, ara, començava a ser realitat. Hi ha, doncs, en el Noucentisme aquest caràcter precís d'implicar-se amb el nou segle, el segle XX, tot distanciant-se de certes actituds fi de segle.

Sorgit el Noucentisme com un fenomen estretament lligat a un desenvolupament molt concret de la cultura i la política de Catalunya, i d'altra banda, molt difícil d'encaixar en la visió de la Història de l'Art del segle XX –construïda sobre la seqüència dels successius moviments d'avantguarda– apareixia realment com un fenomen peculiar, específic, i al marge dels esquemes historiogràfics internacionals assumits.

Com és ben sabut, la Història s'avalua des d'un present determinat i, a partir dels anys setanta del segle XX es produeix una crisi que, culturalment, tindrà, entre altres aspectes, una manifestació important en el qüestionament de l'avantguarda, reflectit d'una manera gràfica amb el prefix *post* adjuntat al terme de modernitat o d'avantguarda, que dominarà bona part de les reflexions i interpretacions de la cultura del moment. En aquest clima i en el terreny de la historiografia artística s'incrementarà l'atenció a obres, figures i manifestacions, abans ignorades o eclipsades sota el fulgor de les avantguardes, i es produiran aportacions que han anat aclarint millor la història de l'art en la qual se situa el Noucentisme.

En aquest sentit de revisió, de noves perspectives i de noves valoracions entenc que el Noucentisme és aquell determinat projecte modern que, promogut des del nacionalisme burgès en consonància amb un important sector intel·lectual, es desenvolupa entre el 1906 i el 1936. Al seu torn, el Noucentisme artístic recull aquelles manifestacions que, emparentades amb els corrents estètics d'ordre classicista que tenen lloc entre la fi de segle i els anys vint, conviuen amb aquell mateix projecte modern i nacional.

Donant com a vàlida aquesta definició del

Noucentisme i art

Mercè Vidal

Professora del Departament
d'Història de l'Art de la Universitat
de Barcelona

Noucentisme que vam fer explícita en l'exposició “El Noucentisme, un projecte de modernitat” (1994) podríem argumentar un altre aspecte. Si el Noucentisme l'hem de veure com un “retour à l'ordre”, terme amb el qual la historiografia ha acabat per determinar la producció artística que en els anys vint es dona en el context internacional. En aquest sentit certament cal acceptar que hi ha alguns components nacionalistes i conservadors que defensen el classicisme i la tradició força coincidents. Fins i tot la valoració d'uns determinats artistes, des de l'àmbit artístic català, com Puvis de Chavannes i la pintura mural, o la visió més clàssica de Cézanne, l'es-cultura de Maillol i fins la visió idíl·lica del món rural són línies compartides per les diverses manifestacions internacionals de “retour à l'ordre”.

Cal subratllar que hi ha algunes qüestions específiques que separen el Noucentisme dels “retours à l'ordre”. La primera i principal és el marc polític. El Noucentisme és el projecte de modernitat d'una burgesia enfrontada a un Estat centralista i endarrerit, i clarament lluny de la situació dramàtica de la Gran Guerra que a França, per exemple, genera la reacció conservadora i nacionalista que impulsa el que es coneix com a “retour à l'ordre”.

Però, també, cal subratllar que hi ha algunes qüestions específiques que separen el Noucentisme dels “retours à l'ordre”. La primera i principal és el marc polític. El Noucentisme és el projecte de modernitat d'una burgesia enfrontada a un Estat centralista i endarrerit, i clarament lluny de la situació dramàtica de la Gran Guerra que a França, per exemple, genera la reacció conservadora i nacionalista que impulsa el que es coneix com a “retour à l'ordre”. D'altra banda, tampoc no es justifica a Catalunya, un “rappel à l'ordre” car no hi ha una avantguarda radical contra la qual es pogués alçar el Noucentisme, sinó que fins i tot l'afany de modernitat del Noucentisme l'enfronta a l'academicisme

¹Aquest text és el resum sintètic de la intervenció en el seminari sobre “El Noucentisme a Reus: Ideologia i Literatura”, celebrat al Centre de Lectura del 20 al 24 de novembre de 2001. La versió completa apareixerà publicada en les actes corresponents.